

Mediation in Legal Practice

Farrukh BABAJANOV¹, Sevinchoy SAIDKOMILOVA²

Urgench State University named after Abu Rayhan Biruni

ARTICLE INFO

Article history:

Received January 2025

Received in revised form

15 January 2025

Accepted 25 February 2025

Available online

25 March 2025

Keywords:

law,
mediator,
lawyer,
dispute,
mediation.

ABSTRACT

This article analyzes the implementation of mediation activities by lawyers on a professional basis, specifically by individuals officially recognized for providing qualified legal assistance. This approach appears effective and promising in the current context.

2181-1415/© 2025 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol6-iss2/S-pp174-179>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Адвокатлик фаолиятида медиация

Калит сўзлар:

қонун,
медиатор,
адвокат,
низо,
медиация.

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада адвокат томонидан профессионал асосда, яъни малакали юридик ёрдам кўрсатиш учун расман тан олинган шахс томонидан медиатор фаолиятининг амалга оширилиши таҳлил қилинади. Ушбу йўналиш бугунги кунда самарали ва истиқболли кўрилади.

Медиация в адвокатской деятельности

Ключевые слова:

закон,
медиатор,
адвокат,
спор,
медиация.

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируется осуществление деятельности медиатора на профессиональной основе адвокатом, то есть официально признаваемым субъектом оказания квалифицированной юридической помощи. Это направление представляется на сегодняшний день эффективным и перспективным.

¹ Teacher, Urgench State University named after Abu Rayhan Biruni.

² Student, Urgench State University named after Abu Rayhan Biruni.

Кўп асрлар давомида медиация давлатлараро алоқаларда, оилалар, қўшнилар, сиёсий партиялар, профессионал, диний ва бошқа жамоатчилик гуруҳлари ўртасида ва парламентда юзага келадиган низоларни бартараф этишда муваффақиятли қўлланилиб келинди.

Ҳозирги кунда, Ўзбекистонда долзарб ва тобора муҳокамага сабаб бўлаётган ҳуқуқий масалалардан бири янги медиация институтини ривожлантириш, медиацияни кенг аҳолига етказиш ва улардан фойдаланишнинг мақсадга мувофиқлиги ҳисобланади. Ушбу жараён суд жараёнига нисбатан муқобил деб тан олинади ва тарафларнинг ўзаро келишувга эришиш ва ўзаро манфаатли ёки ўзаро мақбул келишувга эришиш учун мустақил ва холис медиатор – воситачи иштирокида улар ўртасида юзага келган келишмовчиликларни ҳал қилиш бўйича низо тарафларининг ўзаро музокаралар ўтказишларида ётади. Ҳозирги даврда судларга келиб тушаётган ишлар сони ортиб бораётганлиги сабабли жамият низоларни ҳал этишнинг муқобил усуллари қидирмоқда. Одатда давлат судлари низоларни ҳал этишнинг муқобил усуллари ривожлантиришга ҳар томонлама кўмак беради, сабаби улар давлат судларидаги ишлар сонини нормаллаштиришга шунингдек, одил судловни самарали амалга ошириш учун зарур шароит яратишга имкон туғдиради. Баҳсли муносабатлар субъектларининг диспозитивлиги чегараларини кенгайтириш ва зиддиятларнинг умумий даражасини пасайтиришга бўлган аниқ эҳтиёжни ҳисобга олган ҳолда, медиациянинг Ўзбекистон ҳуқуқий тизимига муваффақиятли интеграциялашуви давлат ва фуқаролик жамияти институтларининг муҳим вазифасидир.

Медиациянинг мақсади – низо иштирокчиларининг ўз келишмовчиликларини мустақил ҳал қилиш лаёқатига, ўзаро талабларини қондиришга ва ҳар икки тараф учун баравар фойдали бўлган келишувга эришишларига кўмаклашишдан иборатдир.

Шу муносабат билан, 2019 йил 1 январдан эътиборан кучга кирган 2018 йил 3 июль куни қабул қилинган Ўзбекистон Республикасининг “Медиация тўғрисида”ги ЎРҚ–482-сонли қонунига эътиборимизни қаратишимиз лозим [1]. Ушбу қонуннинг 12-моддасига кўра, медиаторнинг фаолияти профессионал ёки непрофессионал асосда амалга оширилиши мумкин. Яъни, Қонунда низолашувчи тарафлар томонидан юзага келган келишмовчиликларини ҳал қилишда ёрдам бериш учун профессионал медиаторни таклиф қилишлари мумкинлиги назарда тутилган. Профессионал медиаторларнинг фаолияти “Медиация тўғрисида”ги қонунни ишлаб чиқувчилар томонидан медиациянинг асосий ҳаракатлантирувчи кучи сифатида кўриб чиқилади ва Ўзбекистонда медиация тақдири кўп жиҳатдан профессионал медиаторларга, уларнинг мавжудлиги ва уларнинг иш сифатига боғлиқ бўлади деб тахмин қилиш ўринли бўлади.

Жамиятнинг медиацияга бўлган талаби шунга олиб келдики, натижада дунёда секин-аста янги касб – медиатор касби шакллана бошлади. Шу билан бирга, мутлақо табиий савол туғилади, қайси мутахассисликлар ва фаолият соҳалари вакиллари профессионал медиаторлар тоифасига киради. “Медиация тўғрисида”ги қонунда мазкур йўналишда ҳеч қандай чекловлар мавжуд эмас. Қонуннинг 12-моддаси иккинчи қисмига асосан профессионал асосдаги медиатор фаолиятини Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги томонидан тасдиқланадиган медиаторларни тайёрлаш дастури бўйича махсус ўқув курсидан ўтган, шунингдек

Профессионал медиаторлар реестрига киритилган шахс амалга ошириши мумкин. Шу билан бирга, “Медиация тўғрисида”ги қонуннинг амал қилиш соҳаси 3-моддасида кўрсатилган бўлиб, ҳуқуқий низолар бўйича воситачилик қилишга қаратилган, бу эса, ўз навбатида, низолашувчи тарафларнинг эришган келишувни медиатив келишувни ишлаб чиқиш, шунингдек, эришилган келишувларни тўғри шакллантириш ва тўғри мустаҳкамлаш учун тарафларга малакали юридик ёрдам олиш зарурлигини тақозо этади.

Айнан шу шароитдан келиб чиқиб, яъни малакали юридик ёрдам кўрсатишнинг расман эътироф этилган субъекти адвокатнинг медиатор фаолиятини профессионал асосда амалга ошириши ҳам назарий, ҳам амалий жиҳатдан манфаатдорлик ҳисобланади. “Медиация тўғрисида”ги қонуннинг 12-моддаси олтинчи қисмига кўра, медиаторнинг фаолияти тадбиркорлик фаолияти ҳисобланмайди. Медиатор бир вақтнинг ўзида низонинг барча тарафларининг манфаатларини кўзлаб ҳаракат қилиши ва тарафларнинг манфаатларига зиён етказмаганлиги сабабли, адвокат-медиатор фаолиятида манфаатлар тўқнашуви юзага келмайди. Бироқ, бунинг учун адвокат-медиатор мутлақо бетараф бўлиши керак, яъни тарафлардан бирига ёки уларнинг ҳар бирига алоҳида юридик ёки бошқа ёрдам кўрсатмаслиги лозим.

Ўзбекистон Республикасининг қонунчилигида адвокатларнинг медиатор фаолияти билан шуғулланишларига чекловлар мавжуд эмас. Ўзбекистон Республикаси 1996 йил 27 декабрь куни қабул қилинган “Адвокатура тўғрисида”ги қонунининг 3-моддаси учинчи қисми учинчи бандига асосан адвокатга патент вакили ва медиатор сифатидаги фаолият билан шуғулланишга ҳақли эканлиги белгиланган [2]. Бинобарин, адвокатнинг медиатор фаолиятини амалга оширишига фақат адвокатлик фаолияти доирасида йўл қўйилади [3]. Ушбу ғояга таяниб, шуни таъкидлаш керакки, адвокатлик фаолияти адвокатнинг касбий фаолияти бўлганлиги сабабли, адвокатнинг медиатор сифатидаги фаолияти фақат профессионал асосда амалга оширилиши мумкин. Ҳозирги замон шароитида профессионал медиаторлар қаторига юридик ҳамжамият вакиллари – корпоратив одоб-ахлоқ меъёрлари юқори бўлган малакали адвокатларнинг кириб келиши алоҳида аҳамият касб этмоқда. Ўзбекистонда медиациядан фойдаланиш амалиётини шакллантириш босқичида медиаторлар орасида адвокатларнинг бўлиши, низоларни ҳал қилишнинг ушбу усули зарур ижтимоий эътирофга эга бўлишини ва нoproфессионал медиаторларнинг фаолияти натижасида обрўсизлантирилмаслигини қафолатлайди.

Адвокатнинг медиатор вазифасини бажариши анъанавий адвокатлик фаолиятидан вакил ёки маслаҳатчи сифатида қуйидаги хусусиятларга эга:

- адвокат фаолиятининг алоҳида соҳаси турли мавзулардаги низоларнинг зиддиятлари ва муносабатларини чуқур таҳлил қилиш билан боғлиқ;
- томонларнинг низони ҳал қилиш учун ўзаро манфаатли ёки ўзаро мақбул шарт-шароитларни излашда қўмақлашадиган мустақил ва холис воситачи сифатида адвокатнинг алоҳида ўрни;
- адвокатлик фаолияти амалга ошириладиган махсус жараён ва ушбу жараёнда адвокат-медиаторнинг ўрни.

Ушбу хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда, адвокатнинг медиатор вазифасини бажариши адвокатнинг мутлақо янги мустақил тури сифатида тавсифланиши мумкин [4].

Медиация адвокатлар учун одатий суд жараёнидан тубдан фарқ қилади. Судда низолар судьялар томонидан тарафлар учун мажбурий бўлган ва мажбурий тартибда ижро қилиниши мумкин бўлган қарорлар чиқариш йўли билан тугатилади. Медиатор фаолиятини амалга ошираётганда, адвокат нафақат томонларнинг муносабатларини ҳуқуқий тартибга солишнинг ўзига хос хусусиятларини ва низода уларнинг ҳуқуқий ҳолатини кўриб чиқмаслиги керак, балки томонлар ўз манфаатларини мувофиқлаштириш нуқтаи назаридан келишмовчиликларни тугатиш учун тегишли қонуний ечимларини топишда ёрдам бериши керак. Медиациянинг моҳияти музокараларда ўз аксини топади. Уларнинг муваффақият билан тугаши учун нафақат тарафларнинг келишмовчиликни енгишга интилиши ва иродаси, балки адвокат-медиаторнинг қобилияти ва тажрибаси ҳам муҳимдир. Медиаторлар фаолияти вужудга келган муаммолар, келишмовчилик ва низоларни ҳал қилишга ёрдам беришга қаратилган. адвокат-медиатор далилларни ўрганмайди ва тарафларнинг талаблари қонунийлигига баҳо бермайди, унинг асосий вазифаси – тарафлар орасида ўзаро тушунишни таъминлаш, ҳамма иштирокчилар учун мақбул бўлган шароитларда муаммони ҳал қилиш имкониятини амалга оширишни аниқлаш ва ёрдам бериш ҳисобланади. адвокат-медиатор вазият ва унинг орқасида турган тарафларнинг манфаат, хоҳиш, ҳиссиёт ва талаблари олдин айтилиши, кейин эшитилиши ва ниҳоят ҳамма иштирокчиларга тушунарли бўлиши учун мумкин бўлган ҳамма нарсани қилади. Фақат шундан кейингина адвокат-медиаторнинг ташаббуси билан далиллар қайта кўриб чиқилади ва биргаликдаги қарор яъни, барча тарафлар учун мақбул бўлган низонинг ечими ишлаб чиқилади. Бу жараён нафақат низо ва унинг натижасида келиб чиқадиган салбий ҳиссиётларни енгишга имкон беради, балки келажакда ишонч асосида янги келишувларга эришишга ҳам ёрдам беради.

Тарафлар ҳуқуқларини давлат судларида ҳимоя қилишнинг суд шаклидан медиация жараёнининг асосий фарқи медиаторнинг низонинг моҳиятига нисбатан ўз-ўзидан ҳеч қандай қарор қабул қилмаслиги ҳисобланади. Медиация давомида барча қарорлар тарафларнинг икки томонлама келишувига кўра қабул қилинади ва иккала тараф ўзлари томонидан биргаликда қабул қилинган қарорларини ихтиёрий равишда бажариш мажбуриятини оладилар, яъни тарафларнинг ўзлари яқуний келишув учун жавобгардир. Медиатор сифатида адвокат медиацияни ўтказиш бўйича умумий раҳбарликни таъминлайди, тарафларнинг ярашувига ёрдам беради, лекин кўриб чиқиладиган масалаларни белгиламайди, муҳокама йўналишини кўрсатмайди ва низони ҳал қилиш шартларини белгиламайди.

Бугунги кунда адвокатларнинг муқобил тартиб-таомилларда, шу жумладан адвокатлар томонидан медиаторлик фаолиятини амалга ошириш хорижий тажрибада мавжуд. Яраштириш йўналиши сезиларли даражада ривожланган мамлакатларда ҳуқуқий низоларни ҳал қилишда ёрдам бериш адвокатлар ва ҳуқуқшунослар томонидан одатда ўз ҳуқуқи сифатида кўриб чиқилади ва улар ушбу янги ҳуқуқий амалиётни фаол равишда ривожлантирадилар [5]. Натижада уларнинг баъзилари суд ишларини юритиш ўрнига музокаралар, медиация ва бошқа муқобил тартиб-таомилларга ихтисослашган. Ҳуқуқий низоларни ҳал қилишда адвокатларнинг иштироки уларнинг профессионал фаолиятининг табиий элементи сифатида эътироф этилади.

Ўзбекистон Республикасида медиациянинг кенг тарқалиши, адвокатларнинг медиаторлик кўникмаларини эгаллаши ва медиатор фаолиятини профессионал асосда амалга ошириши муқаррар ҳодисалар сифатида намоён бўлади. Ушбу ҳодисалар қанчалик тез содир бўлиши жуда муҳимдир. Юқорида таъкидланганидек, адвокатнинг медиатор вазифасини бажариши адвокатлик фаолиятининг жуда истиқболли тури сифатида баҳоланиши керак.

Адвокатнинг низони ҳал этишда медиатор сифатида иштирок этиши медиаторнинг умумий вазифаларини бажариш билан бир қаторда уларга малакали юридик ёрдам кўрсатишни ҳам назарда тутади. Шу билан бирга, бу ҳолатда ўзига хослик шундан иборатки, юридик ёрдам адвокат-медиатор томонидан мустақил ва холис малакали адвокат сифатида низонинг барча томонларига биргаликда кўрсатилади.

Медиатор фаолиятини амалга оширишда адвокатнинг касбий билим ва кўникмалари тарафлардан бирининг фойдасига адвокатлик фаолиятини амалга оширишдан тубдан бошқача тарзда амалга оширилади.

Адвокат-медиатор малакали юридик ёрдам кўрсатиш субъекти сифатида – тарафларга медиация тартиб-таомилининг ҳуқуқий хусусиятини, унинг бошқа муқобил тартиб-таомиллардан ва суд жараёнидан фарқланишини, медиация жараёнини ўтказиш, медиациянинг натижалари бўйича хулоса чиқаришнинг ҳуқуқий оқибатлари, унинг натижалари бўйича медиатив келишувни тузиш ёки тузмаслик, медиатив келишувни бажариш тартиби, шу жумладан мажбурий ижро этиш тартибини тушунтиради.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш керакки, адвокатнинг медиатор вазифасини бажариши адвокатлик фаолиятнинг янги ва жуда истиқболли мустақил тури ҳисобланади. Медиация адвокатнинг бажариши мумкин бўлган янги вазифани ва адвокат-медиаторнинг иштирок этиш тартиби ва қоидаларини ҳисобга олган ҳолда, ушбу вазифа туфайли адвокат томонидан кўрсатиладиган ёрдамнинг тубдан бошқача шаклини ўз ичига олади. Шу билан бирга, адвокат-медиатор томонидан кўрсатиладиган ёрдам одатда қонуний бўлиб, адвокат томонидан келишмовчиликларни медиатор сифатида ҳал қилишда ёрдам бериш бўйича топшириқни қабул қилиш фақат ҳуқуқий низолар бўйича тавсия этилади. Медиаторлик фаолиятини “Медиация тўғрисида”ги қонунда назарда тутилган касбий асосда медиаторлик вазифасини бажариш учун профессионал ваколатга эга адвокат томонидан амалга оширилиши бугунги кунда самарали ва истиқболли бўлиб кўринади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. 2018 йил 3 июлдаги ЎРҚ-482-сонли Ўзбекистон Республикасининг “Медиация тўғрисида”ги Қонуни //URL: <https://lex.uz/docs/3805227>
2. 1996 йил 27 декабрдаги 349-І-сонли Ўзбекистон Республикасининг “Адвокатура тўғрисида”ги Қонуни //URL: <https://lex.uz/docs/29626>
3. О возможности адвоката участвовать в качестве медиатора в урегулировании споров. Адвокатура в России: Учебник. / Под ред. Л.А. Демидовой, В.И. Сергеева. М., 2005.; Мельниченко Р.Г. Адвокатура: Учебное пособие. М., 2009.
4. Касательно выделения видов адвокатской деятельности: Воскобитова М.Р. Участие адвоката в реализации права граждан на обращение в межгосударственные органы по защите прав человека и основных свобод М., 2009.

5. Энтрингер Ф. Развитие со страховкой // Медиация и право. Посредничество и примирение. 2010. N 1; Ричбелл Д. В России у медиации есть огромные возможности // Медиация и право. Посредничество и примирение. 2010. N 1.